بەستێنی بوونی "ئەی ڕەقیب" بە مارشی نەتەوەیی، لە کۆماری کوردستانەوە تا ئێستا

قادر فەتاح ئەحمەد
زانکۆی کۆیە/ فاکەڵتی پەروەردەی بنەڕەت/ بەشی کوردی

پێشەکی

ناونیشان و سنووری توێژینەوەکە:

"بەستێنی بوونی "ئەی ڕەقیب" بە مارشی نەتەوەیی، لە کۆماری کوردستانەوە تا ئێستا"

ناونیشانی ئەم توێژینەوەیەیە و سنوورەی کارەکەش، لێکۆڵینەوەیە لە بەکارهێنانی دەقە شیعرییەکە، وەک سروودێکی نەتەوەیی لە هەموو کوردستان و بەتایبەتیش لەو شوێنانەی لە چوارچێوەی قەوارەیەکی سیاسیدا بەکارهاتوە.

دەقە شێعری"ئەی ڕەقیب" کە لە نووسینی دڵدار (یونس رئوف)ی شاعیرە، لە سەردەمی کۆماری کوردستان(١٩٤٦)دا، بۆ مارشی نەتەوەیی ئەو کۆمارە هەڵبژێردرا. "ئەی ڕەقیب" لەو کاتەوە کە لە کۆماری کوردستاندا وەک سروودی نەتەوەیی هەڵبژێردرا، بوو بە بەشێکی هەمیشەیی لە ئەدەبیاتی ڕزگاریخوازی و نەتەوەییمان. سەرەڕای تێپەڕینی زیاتر لە٧ دەیە بە سەر لە دایکبوونی ئەم سرووده نەتەوەییەدا، هەتا ئێستاش لە زۆربەی بەشەکانی کوردستانی "٤ پارچە"، هەر وا وەک سروودی نەتەوەیی ماوەتەوە. ئەم سرووده لە ئەگەری نوێبوونەوە دا دەتوانێ بۆ سەردەمی ئێستا و داهاتووشمان سروودی نەتەوەیی و نیشتمانی بێت.

هۆی هەڵبژاردنی توێژینەوەکە

ئەم توێژینەوەیە، کە بۆ کۆنفرانسی یادی ١٠٠ ساڵەی لە دایکبوونی دڵدار، دانەری سروودی "ئەی ڕەقیب" ئامادە کراوە، لە مێژووی "ئەم دەقە وەک سروودی نەتەوەیی و کۆمەڵێک لایەنی دیکەی دەکۆڵێتەوە.

ڕێبازی توێژینەوەکە

توێژینەوەکە وێڕای سوود وەرگرتن لە سەرچاوەی مێژوویی پێوەندیدار بە باسەکە، پشتی بە ڕێبازی وەسفی و شیکاری بەستوە.

ناوەرۆکی توێژینەوەکە

ئەم توێژینەوەیە لەم پێشەکییە و ٣ بەش پێک هاتوە.

بەشی یەکەم تەرخان کراوە بۆ سروودی نەتەوەیی و پێویستیی نەتەوەکان بەم جۆرە سرووده کە دوو تەوەری گرتووەتە خۆی: ئەلف- سروودی نەتەوەیی چیە؟ ب- بۆ چی نەتەوەکان پێویستیان بە سروودی نەتەوەیی هەیە؟

بەشــی دووهەم لە ژێر ســەردێڕی ئەی ڕەقیب ، چۆن بوو بە ســروودی نەتەوەیی؟ لە دوو تەوەر پێک هاتوە: ئەلف- ڕێگاکانی جێگیربوونی مارشـی ئەی رەقیب لە کۆماری کوردستاندا، ب- "شـوێن پەنجەی هونەرمەندان و مۆسیقارە کوردەکان لە سەر ئەی ڕەقیب "
بەشی سێهەم لە ژینگە و پانتایی جۆگرافیایی سروودی ئەی ڕەقیب دواوە. تەوەرەکانی ئەم بەشی بریتین لە: ئەلف هۆکارەکانی بەرفراوانیی ژینگەو پانتایی ســـروودی ئەی رەقیب، ب: بۆ چی" ئەی رەقیب" هەر وا وەک ســـروود و مارشـــی نەتەوەیی ماوەتەوە؟ ئەنجامی توێژینەوەکەش لە گەڵ پاشــکۆیەکی پێکهاتوو لە دەقی "ئەی ڕەقیب" بە دیالێکتە جۆراوجۆرەکانی زمانی کوردی،و لیســتی سەرچاوەکان، لە کۆتاییدا هاتوون.

بەشی یەکەم : سروودی نەتەوەیی و پێویستیی نەتەوەکان بە سروودی نەتەوەیی

ئەلف: سروود یا مارشی نەتەوەیی چییە؟

 لە نێو کوردیش وەک هەر نەتەوەیەکی دیکە، هەر لە کۆنەوە گۆرانیی جۆراوجۆر هەبووە.گۆرانیی تایبەت بە کار لە نێو مووچە و مەزرا،گۆرانیی پێوەندیدار بە کۆچ و کۆچبار و گەرمیان و کوێستان کردن، گۆرانیی کـاتی خۆشـــیی وەک زەمـاوەنـد و ســـەرکەوتن لە شـــەڕدا، گۆرانیی دایکـان بۆلاواندنەوەی منداڵانیان، گۆرانیی تایبەت بە ماتەم و شـیوەنی لە دەسـتدانی ئازیزان و زۆر جۆری دیکەی گۆرانی.
ئایا ســروودیش جۆرێکە لەگۆرانی و هەر لە کۆنەوە کورد خاوەنی ســروود بووە؟ بەو جۆرەی لە هێندێک ســەرچاوەکان دا هاتوە کوردەکان خاوەنی کۆنترین مێلۆدی و ئاوازی حەماســی بوون، بەڵام بە هۆی بێبەشی لە دەسەڵات و کیانی تایبەت بە خۆیان و ڕووبەڕوو بوونەوەی بەردەوام لە گەڵ هێرش و پەلاماری داگیرکەران، ئەم سامانەی خۆیان بە داخەوە بۆ نەپارێزراوە. ئەحمەد قازی لە کتێبی "خلاصە تاریخ کردستان، از۲۰۰۰ سالَ قبل از میلاد تا ۲۰۰۰ سالَ بعد از میلاد" ئاماژەی بەو قســـەیەی "گزنفۆن"مێژوونووســی یونانی کردوە کە "لە ســاڵی ٤٠١ پێش زایین، دوای هێرش کردنی یونانییەکان بۆســـەر ئێران لە کاتی گەڕانەوەدا کە گەیشـــتینە کوردســـتان، کوردەکان بە خوێندنی ئاوازو سروودی تایبەت بە خۆیان هێرشیان کردە سەر لەشکەری یونان. " ئەم قسەیەی گزنفۆن هەرلەو کاتە دا کە پێشینەی دوور و درێژی ژیانی کورد لەم ناوچەیە دەسەلمێنێ، دەریشی دەخا کە خاوەنانی ئەم ســەرزەوییە هەر لە کۆنەوە خاوەن ســـروود و ئاوازی تایبەت بە خۆیان بوون.(عەلی لەیلاخ،٢٠١٤)
بەر لەوەی باســی جیاوازیی ســروود لە گەڵ گۆرانی بکرێت، هەڵوێســتەیەک لە ســەر ڕەچەڵەکی وشەی "سرود" پێویستە. "سروود وشەیەکی کۆنی ئاڤێستاییە کە لە گاتاکانی زەردەشتدا هاتووە و ڕێشـەی وشـەی سـترانی کوردییە و لە کۆنترین ناوچەکانی کوردسـتان کە زاراوە کرمانجن، ئەم وشـــەیە بە کار دەبرێ، بەڵام دواتر بە هاتنی ئیســـلام، چونکە ئەم ســـروودانە پارســـانەکان و ئێزەدییەکان خوێندوویانن، پێیان گوتوون:(گۆرانیی) واتە ئاوازی گاورەکان، یانێ هەر ئاوازێک کە یارسانەکان یا ئێزەدییەکان گوتبێتیان، ناویان ناون (گاورانیی) واتە سترانی ناموسوڵمانانە، یان ئەو ئاوازانەی کە ناموسـوڵمانەکان، یا کافرەکان یا گاورەکان خوێندوویانن! ناوی هۆزی (گۆران)یش کە ڕەدووی ئـاییـنی یـارســـــان(ئەلحەق)ەکانە، لەم وشـــەیە کەوتۆتەوە و یەکێ لە ئـاییـنە کۆنەکـانی

کوردەوارییە، کە زمان و گۆرانیی کوردیان هەتا ئێستا پاراستووە و لە ناو دڵی خاکی کوردستاندا دەژین و کۆنترین تیرەی کوردن و کورد دەبێ شانازییان پێوە بکا. دیتنێکی دیکەش هەیە کە دەڵێ گات یانێ سروود، سروودیش دیارە بە هەڵبەستی برگەیی دەگوترێ نەک پەخشان."(ناسر ڕەزازی، ٢٠٠٦)

ئەوەی سروود لە جۆرەکانی دیکەی گۆرانی جیا دەکاتەوە، هەم نێوەرۆکە و هەم کێشی شێعرەکەی. لە ڕووی ناوەرۆکەوە سروود بە زۆری نێوەرۆکی نیشتمانی و حەماسی و کۆمەڵایەتیی هەیە.سروودەکان بە ڕیتمی خێرا و"دوو زەرب" و بەشێوەیەکی هاندەر دەگوترێن و بە گشتی لە گەڵ گۆرانی لە ڕووی ڕۆڵی کۆمەڵایەتی و هەست بزواندنەوە، جیاوازن. "سروودە نەتەوەیی و نیشتمانییەکان لە ژێر کاریگەریی ڕیتمی مارش و موزیکی شەڕ دان کە هاندەری شەڕڤانانن بۆ ئازایەتی نواندن و شەڕانی بوون، هەر بۆیەش بە ئامێری مۆسیقایی هەژێنەر وەک سەنج و کەڕەنا پێشکەش دەکرێن. بەڵام گۆرانی زیاتر پێوەندیی بە ڕازونیازی دڵدارانەوە هەیە، لە هەستێکی پاکی مرۆییەوە سەرچاوە دەگرێ و بە شوێن دنیایەکی بە دوور لە شەڕ و دوژمنایەتی و ڕقدا دەگەڕێ."(ترنم نسیم،٢٠١٣)

وەک لە ناوەکەشی ڕا دەردەکەوێ سروودی نەتەوەیی بە بەستەیەک یا هۆنراوەیەک دەگوترێ کە لە ڕووی ناوەرۆکەوە باس لە نەتەوە و نیشتمان بکا. ئاوڕدانەوە لە مێژووی نەتەوە و ستایشی شانازییەکانی تێدایە. بانگەوازی ڕۆڵەکانی نەتەوە دەکا بۆ پاراستنی نیشتمانەکەیان و بەرز کردنەوە و بەرزڕاگرتنی ناوی نەتەوەکەیان. گیانی نەتەوەپەرستی و خۆبەختکردن لە پێناوی مانەوەی نەتەوە و پاراستنی سەربەخۆیی و سەربەستیی نەتەوە و وڵات، پەرەپێدەدا. لە ژمارەیەکی زۆر لە سروودە نەتەوەییەکانی جیهاندا، ناوی نەتەوە و وڵاتی خاوەن سروودەکە هاتوە، کە وەک نموونە دەتوانین ئاماژە بە سروودی نەتەوەیی ڕووسیا، ئەلمان، ئۆکراین، ئێران، تاجیکستان بکەین.

توێژینەوەیەکی گوتارناسانە لە بارەی سروودی نەتەوەیی٧٠ وڵات کە بە ڕێکەوت بۆ توێژینەوەکە دەستنیشان کراون، دەریدەخا کە لە هەموویاندا کۆمەڵێک چەمک و مەبەستی وەک یەک دووپات بوونەوە. ئەو چەمک و مەبەستانە بریتین لە:

١- هێرش (شەڕ و پێکدادان)٢- دەرد (ئازار چێشتن، تێداچوون، شەهید بوون) ٣- ئازادی، سەربەخۆیی و ڕزگار بوون لە دیلی.

٤-سروشت، چیا و چەم و شوێنگەلێکی تایبەت لە سروشتی وڵاتێک.   ٥- شادی (وەک گۆرانییەکان، خۆشی و خۆشەویستی)

٦- ئایین، ئیمان خوا وپێغەمبەر.   ٧-چەمکگەلێکی نۆستالژی وەک مێژوو،بیرەوەریی و باب و باپیران.

٨- ئامانجە بەرزە مرۆییەکانی وەک ڕاستوێژی، شکۆ و شانازی، یەکیەتی، وەفاداری،دادپەروەری و ئاشتی.(سعید مهرپور، حبیب احمدیو مرجان نادری،١٣٩٣، ٧٥)

یەکێک لە تایبەتمەندییەکانی سروودە نەتەوەییەکان ئەوەیە کە وەکوو دەق کورتن و بە کەمترین وشە زۆرترین پەیام دەگەیەنن. بە دەربڕینێکی دیکە لە ڕووی واتاییەوە چڕ و پڕن و بە هۆی نێوەرۆکی حەماسی و هەست بزوێنیان زۆرترین کاریگەرییان لە سەر بەردەنگ هەیە. پیاهەڵدانی

مێژوو، نەریتەکان، ئامانجەکان و خەباتی نەتەوەیەک و ڕێزلێگرتنیان، هەوێن و نێوەرۆکی سروودە نەتەوەییەکان پێکدێنن.

ب- بۆ چی نەتەوەکان پێویستیان بە سروودی نەتەوەیی هەیە؟

نەتەوەکان چ ئەوانەی دەوڵەت - نەتەوەی خۆیان هەیە و بە سەربەخۆیی گەیشتوون، چ ئەوانەی هێشتا سەربەخۆ نەبوون و لە قۆناغی خەباتی ڕزگاریخوازیدان، پێویستیان بە هونەر و ئەدەبیاتێکی ئەوتۆ هەیە کە گیانی شانازیکردن بە نەتەوە و وڵات لە یەکە یەکەی تاکەکانیاندا بەهێز بکەن. سروودی نەتەوەیی یەک لەو سامانە مەعنەوییانەیە، کە لەلایەک تۆوی خۆشەویستیی نەتەوە و نیشتمان و هەستی شانازیکردن بە مێژوو و جوانییەکانی و، باوەر و بڕوای بەرگری لەو نەتەوە و نیشتمانە لە بیر و هزری ڕۆڵەکانیدا دەچێنێ، لە لایەکی دیکە هەڵگری پەیامە بۆ نەتەوەکانی دەوروبەر و ئەو هێز و لایەنانەی تەماحی داگیرکردنی خاکی ئەو نەتەوەیەیان هەیە یا بە کردەوە بوونە هۆکاری بندەستیی ئەو نەتەوەیە و داگیرکردنی خاکەکەی. پەیامەکەش ئەوەیە کە وڵات و نەتەوەی خۆمان خۆشدەوێ، بەرگریی لێدەکەین و ڕێگاتان پێنادەین نیشتمانەکەمان داگیر و سەربەستیمان پێخوست کەن.

سروودی نەتەوەیی وەک یەک لە ڕەمزەکانی سەربەخۆیی وڵاتێک و نەتەوەیەک، مێژوویەکی زۆر کۆنی نیە. کۆنترین سروودی نەتەوەیی هی وڵاتی ژاپۆنە، کە دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی ٩٠٥ی زایین. سروودی"هت ویلهلموس" ی هولەندیش لە نێوان ساڵەکانی١٥٦٨ - ١٥٧٢دا هۆنراوەتەوە. زۆربەی هەرە زۆری سروودە نەتەوەییەکانی وڵاتانی دیکەی جیهان لە سەدەکانی ١٩ و ٢٠ی زایینیدا لە دایکبوون. ژمارەیەکی کەمیش بۆ نموونە سروودی نەتەوەیی یۆنان هی سەدەی ١٨ی زایینین. (باشگاه خبرنگاران، ١٣٩٣)

سروودی نەتەوەیی لە بۆنەی جۆراوجۆرداو بە گوێرەی ڕێوشوێنێکی تایبەت پێشکەش دەکرێ. ڕێوشوێنێک کە لەکاتی پێشکەشکردنی سروودەکە دا بەڕێوە دەچێ، ڕێزی بینەران و گوێگران بۆ سروودەکە و پەیامەکانی سروودەکە دەگەیەنێ. لە کاتی بەڕێوەچوونی پێشبڕکێی وەرزشی لە گەڵ وڵات و نەتەوەی جیاواز، کاتێک وەفدی وڵاتێک سەردانی وڵاتێکی دیکە دەکا، لە دەسپێک یا کۆتایی فستیڤاڵ و کۆنگرە و کۆڕ و کۆبوونەوەی گرنگدا، هەروەها لە ڕێورەسمی بەخاکسپاردنی تەرمی قارەمانان و ناودارانی نەتەوە و بیرەوەری و ڕێزلێگرتنیان، کاتی سەرکەوتنە نەتەوەییەکان، هەروەها ئەو کاتانەش کە وڵات و نیشتمان بەرەورووی هەڕەشە و دۆخێکی نائاسایی دەبێتەوە، سروودی نەتەوەیی پێشکەش دەکرێ. لە زۆر وڵات، فێرکردنی سروود دەکەن بە بابەتێکی خوێندن و کتێب و مامۆستای تایبەت بۆ فێرکردنی سروودە نەتەوەیی و نیشتمانییەکانیان بە قوتابیان دابین دەکەن. کتێبی فارسیی پۆلی پێنجی سەرەتایی پەروەردە و فێرکردنی ئێران کە لە ٦ فەسڵ پێکهاتوە، فەسڵی سێهەمی خۆی بۆ سروودە نەتەوەیی و نیشتمانییەکانی ئەو وڵاتە تەرخان کردوە.(کتێبی فارسی پنجم دبستان، چاپ دوم ١٣٩٥)

" لە زۆر وڵات قوتابیان هەموو بەیانان لە گەڵ ڕێورەسمی هەڵکردنی ئاڵا، بە تێکڕا سروودی نەتەوەیی وڵاتی خۆیان دەڵێنەوە بۆ ئەوەی هەر لە تەمەنی منداڵییەوە بە وشە و پەیامەکانی سروودی نەتەوەیی خۆیان و ڕێزلێگرتن و شانازی پێوەکردنی ڕابێن. لە بنکە و فێرگە و بارەگاکانی سوپای نەتەوەیی وڵاتان، لە کاتی ڕێژە ڕۆیشتن، یا وەرزشی بەیانانی سەربازان و

کاربەدەستانی سوپایی و لەشکری یا لە بۆنەی دیکەی تایبەت بە سوپا دا، سرووودی نەتەوەیی پێشکەش دەکرێ." (سەرچاوەی پێشوو)

هەر وا کە ئاڵای نیشتمانی بووە بە ڕەمزی هەبوونی نیشتمانێک، و ئەو وڵاتە بەو ئاڵایە دەناسرێتەوە، سرووودی نەتەوەیی هەر نەتەوەیەکیش بوونی ئەو نەتەوەیە دەگەیەنێ. لە ڕاستیدا ئاڵا و سرووود تەواوکەری یەکترن و لە زۆربەی بۆنەکاندا بە یەکەوە سوودیان لێ وەردەگیرێ. " یەکێک لە خاڵە جیاکارەکانی هەر نەتەوەو دەوڵەتێکی سەردەم لە نەتەوەو دەوڵەتێکی دی، بوونی (سرووودی نیشتمانی)یە. (سرووودی نیشتمانیی)یش ئەگەر ڕۆڵی وەک ئاڵای وڵات نەبێت، ئەوا هیچی وای لەو کەمتر نییە، چونکە مەسەلەی سرووودی نیشتمانی زۆر گرنگە لە ناساندنی گەلان و وڵاتان."(عەبدولڕەحمان سەدیق،٢٠١٤)

بەم جۆرە هەم ڕێوشوێنی فەرمی و دیپلۆماسیی ئەمڕۆی جیهانی سیاسەت دەخوازن وڵاتێک سرووودی نەتەوەیی تایبەت بە خۆی هەبێ، هەم پێویستیی بە هێز کردنی گیانی نەتەوەخوازی و نەتەوەپەروەریی لە نێو تاکەکانی نەتەوەیەکدا.

بەشی دووهەم: ئەی ڕەقیب ، چۆن بوو بە سرووودی نەتەوەیی؟

ئەلف- چۆنیەتیی جێگیربوونی مارشی "ئەی ڕەقیب" لە کۆماری کوردستاندا.

پێکهاتنی کۆماری کوردستان لە ١٩٤٦لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، وەدیهاتنی ئاواتێکی لە مێژینەی نەتەوەی کورد بوو."ڕاگەیاندنی کۆماری میللی کوردستان لە مەهاباد و دامەزراندنی دەزگاکانی بەڕێوەبەرایەتییەکی کوردی لە لایەن سەرانی "ح.د.ک."وە قۆزتنەوەی ئەو دەرفەتە مێژووییە بوو کە بۆ جووڵانەوەی نەتەوەیی گەلی کورد لە ئێران هاتبووە پێش."(یاسین سەردەشتی، ٢٠٠٢،١٦٠)

لە سەردەمی نوێی دوای سەرکەوتنی شەڕی دووهەمی جیهانیدا، کە زۆر نەتەوە و وڵات لە چنگ فاشیزم ڕزگاریان ببوو، هەروەها بە دوای چەند دەیە لە بەد عەهدیی براوەکانی شەڕی یەکەمی جیهانی و ڕێگربوونیان لە پێکهاتنی دەوڵەتێکی سەربەخۆی کوردی، پێکهاتنی کۆماری کوردستان، بووە مایەی هیوا و خۆشیی کورد لە هەموو بەشەکانی کوردستان. هەر کوردێکی دڵسۆز و نەتەوەپەروەر کۆماری کوردستان و پێتەختەکەی، شاری مەهابادی بە ڕووگەی خۆی دەزانی.کۆماری کوردستان هەوڵی دەدا نوێنگەی هیوا و چاوەڕوانییەکانی نەتەوەکەی بێ و زۆر شت کە ئەو نەتەوەیە، دەیان و سەدان ساڵ بوو لێیان بێ بەش کرابوو، بێنێتە دی، وەک هەڵکردنی ئاڵای کوردستان،بە فەرمی کردنی خوێندن بە زمانی کوردی، پێکهێنانی سوپای میللی و هەڵگرتنی چەندین هەنگاوی گەورەی دیکەی نەتەوەیی. هەڵبژاردنی سرووودی نەتەوەییش یەک لەو هەنگاوانە بوو."پاش پێکهاتنی کۆماری کوردستان سرووودێکی ڕەسمی بۆ حیزب(حیزبی دیموکراتی کوردستان) و کۆمار دانرا. ئەو سرووودە هەمان سرووودی بەناوبانگی "ئەی ڕەقیب"ەکەئێستاش سرووودی ڕەسمیی حیزبە. هەڵبژاردنی ئەم سرووودە بە ڕێکەوت نەبوو. دەکرێ بڵێین پاش چەند ساڵ گەلی کورد توانی فەرمانڕەوایی نەتەوەیی خۆی دابمەزرێنێ و دەسەڵات بە دەستەوە بگرێ. بۆیە پێویست بوو هەر وەک ئەو سروودە دەڵێ بگوترێ کە:"ئەی ڕەقیب هەر ماوە قەومی کورد زمان ، کەس نەڵێ کورد مردوە کورد زیندوە" (قاسملوو، ٢٠٠٢، ٣٤)

"...سرووودی (ئەی ڕەقیب) کە لە ساڵی (١٩٤٠) دا، شاعیری نیشتمانپەروەرمان (یونس دڵدار : ١٩١٨-١٩٤٨) داینا بۆ یەکەمین جاریش لە بەرواری (١٢/١٧/ ١٩٤٥) دا، لە کاتی بۆ یەکەمین

جارهەڵکردنی (ئاڵای کوردستان) لە شاری مەهاباد، لەگەڵ بەرزکردنەوەی ئاڵاکەماندا، سروودی(ئەی رەقیب) بە ئاوازەوە پێشکەش کرا. (رەزا شوان،٢٠١٦)

هەر وەها "ڕۆژی ٢ی ڕێبەندانی ١٣٢٤ (٢٢ی کانوونی دووەمی ١٩٤٦)، لە مەیدانی چوارچرای مەهاباد بە ئامادەبوونی زۆربەی کادرەکانی حیزبی دیموکرات و جەماوەرێکی زۆری شار و نوێنەری ناوچەکان و عەشیرە کوردەکان هەر لە ماکۆوە هەتا سەقز و سەردەشت کە پێشتر بانگ کرابوون، ئاهەنگی مەراسیمی ڕاگەیاندنی کۆماری میللیی کوردستان دەستپێکرد. دوای چڕینی سروودی نەتەوەیی ئەی ڕەقیب هەر ماوە قەومی کورد زمان و هەڵکردنی ئاڵای نەتەوەیی کورد ... لە ناو جۆش و خرۆش و چەپڵە و بەختەوەریی جەماوەردا گەورەپیاوانی کورد و سەرانی ح.د.ک دەستیان بە وتار خوێندنەوە کرد."(غەنی بلووریان، ١٩٩٧، ٦٢)

دوای پێکهاتنی کۆماری کوردستان و وەگەڕکەوتنی وەزارەت و دامەزراوەکانی، پێویستیی هەڵبژاردن و بە کارهێنانی سروودی نەتەوەیی، زیاتر لە پێشوو خۆی نواند. هەڵکردنی بە فەرمیی ئاڵا لە شارەکانی دیکە، دەستپێکردنی خوێندن بە زمانی کوردی و ڕێورەسمی سەرلەبەیانیی قوتابخانەکان، ڕێژە و مانۆڕی هێزی پێشمەرگە لە بۆنەکاندا، هاتنی کەسایەتی و پیاوماقووڵانی کورد بۆ مەهاباد بە مەبەستی چاوپێکەوتنی سەرکۆمار پێشەواقازی محەممەد و زۆر جووڵە و چالاکیی سیاسی و کولتووری و سوپایی دیکەلە کۆماری کوردستانیان دەخواست سروودی نەتەوەیی تایبەت بە خۆی هەبێ. دیارە پێشتر "لە سەردەمی کۆمەڵەی(ژ-ک)دا، سروودی خوایە وەتەن ئاواکەی زیاتر باو بوو و لە زۆر کۆڕ و کۆبوونەوەدا دەخوێندرایەوە. جگە لەو سروودە، "شاخی ڕەنگاوڕەنگی کوردان" و سروودی "نیشتمانم ڕەنگینە، بەهەشتی سەرزەمینە"زۆر لە ئارا دابوون."(جەلیل گادانی، ٢٠١٨)

کاتێک دەگەڕێینەوە سەر لاپەڕەی چاپەمەنیی سەردەمی کۆماری کوردستان، هەم وشەی سروودی نەتەوەیی دەبینین هەم مارشی نەتەوەیی. لە چەندین ڕیپۆرتاژی تایبەت بە هەڵکرانی ئاڵای کوردستان لە شار و گوندەکان، یا لە بارەی چالاکیی سیاسی و کولتووریی ئەو کاتدا، باسی ئەوە کراوە کە سروود یا مارشی نەتەوەیی پێشکەش کراوە، بەڵام تەنیا لە یەکێکیان دا، ناوی سرووده نەتەوەییەکە(ئەی ڕەقیب) هاتوە. وا دەردەکەوێ کە بێجگە لە "ئەی ڕەقیب" سروودی دیکەشیان وەک سروودی نەتەوەیی ناوبردوە. چونکە لە ژمارە ١٣ی ڕۆژنامەی "کوردستان" داکە ڕۆژی چوارشەمە ٢٤ی ڕەشەمەی ١٣٢٤ بڵاو بۆتەوە، شێعری "نیشتمانم ڕەنگینە، بەهەشتی سەرزەمینە"ی هەژار چاپ کراوە و لە سەریشی نووسراوە:" سروودی ملی کوردستان".(ڕەفیق ساڵح و سدیق ساڵح، ٢٠٠٧، ٥٤)

ئەوە کەبۆ چی لە کۆماری کوردستاندا، لە نێو کۆمەڵێک سرووددا کە نێوەرۆکی نیشتمانی و نەتەوەییشیان هەیە و بە گوێی خەڵکیش ئاشنا بوون، شێعری"ئەی ڕەقیب "یان بۆ سروودی نەتەوەیی هەڵبژاردوە یا هێناویانەتە پێشەوەی سروودە نەتەوەییەکان، جێگای تێرامانە. کۆمەڵێک هۆکار هەن کە هەر کامێکیان دەتوانن کەم یا زۆر ڕۆڵیان بووبێ لە هەڵبژاردنی ئەو دەقە بۆ سروودی نەتەوەیی.

یەکەم، شــیعری "ئەی ڕەقیب"لەگەڵ ئەوەی لە ڕووی ســنعەتی شــیعری و ڕەوانبێژی و جوانکاریی ئەدەبییەوە، شــتێکی نێوەنجی و ســـادەیە بەڵام وەک نێوەرۆک،خاوەنی ئەو تایبەتمەندییانە بووە کە بۆ سرووودی نەتەوەیی لێی چاوەڕوان دەکرێ.

دووەم لە نێو چەندین تێکۆشەر و نیشتمانپەروەری باشووری کوردستان کە بە نیازی خزمەتکردن لەو حکوومەتە کوردییە خۆیان گەیاندبووە مەهاباد، چەند کەســـێکی کۆیی هەبوون، کە دەشـــێ ئاگاداری ناوبانگی دڵدار و بە تایبەتی ئەم شـــیعرەی بووبن و تەنانەت زانیبێتیان کە "ئەی ڕەقیب" هەر لە ئەساسدا بۆ نیازێکی لەو چەشنە نووسراوە.

ڕاســتییەکەشــی ئەوەیە کە ئەو دەقە شــیعرییە بە بەراورد لە گەڵ ســروودە باوەکانی ئەو کات و دەقە شـــیعرییەکانی دیکە کە نێوەرۆکی نەتەوەیی و نیشـــتمانیان هەبوو، بۆ ســـروودی نەتەوەیی گونجاوتر بوو."ئەو شــیعرە بە فەرمانی کەســێک یان حزبێک نەبووەتە مارش و ڕەمزی نەتەوەیی، بەڵکوو بە گەورەیی خۆیی و هەســـتی بەرزی و ئەو ڕووحیەتە مەزنەیە کە لەنێوان وشـــەکاندا، لەنێوان تۆن و مانا و ئاوازەکەیدایە بووەتە مارش و ڕەمزی بوونی کورد."(جەبار جەماڵ غەریب، ٢٠١٧)

"ئەی ڕەقیب" گیانێکی بەهێزی بەربەرەکانی و بەرخۆدان و هەســـتانەوەی تێدایە و نێوەرۆکێکی حەماسـیی هەیە. شـاعیر لەم دەقەدا وەک تاکێک نادوێ و جێناوی کەسـی سـێهەمی کۆ (ئێمە)بەکار دێنێ و بەردەنگەکەشـــی (ئەی ڕەقیب) یا هەر ئەو لایەنەیە کە خوازیاری بندەســـتی و شـــکان و توانەوەی نەتەوەی کوردە. دڵدار بە گوڕ و تین و لێبڕاوییەوە لە ئیرادەی نەتەوەکەی بۆ مانەوە و بەردەوامی دەدوێ و بە گوێیاندا دەدا کە کورد نامرێ و بەڵگەشی بۆ مانەوە و نەمریی نەتەوەکەی، مێژووە خوێناوییەکەیەتی کە دەریدەخا کورد ئامادەیە تاجی ژیان بە خوێنی خۆی بنەخشـــێنێ و ئازاد بژی.

لە چاپەمەنی و بەڵگەنامەکانی ســـەردەمی کۆماری کوردســـتاندا، بڕیارێکی نووســـراوی ئەوتۆ لە بارەی هەڵبژاردن و دەســـتنیشـــانکردنی "ئەی ڕەقیب" وەک ســـروودی نەتەوەیی نابیندرێ. تەنانەت دەقی شـیعرەکەش لە هیچ کام لە ژمارەکانی ڕۆژنامەی "کوردســتان" و گۆڤارەکانی ئەو ســەردامدا نابینین! ســەڕەرای ئەمەش هەم بیرەوەریی ئەو کەســانەی لە ســەردەمی کۆماری کوردســتاندا لە مەهاباد و ناوچەی ژێر دەســـەڵاتی کۆماری کوردســـتان دا ژیاون،"ئەی ڕەقیب"یان وەک مارش یا ســـروودی نەتەوەیی ئەو کۆمارە ناوبردوە(بۆ وێنە عەقید بەکر حەوێزی، ســـەعید ناکام، محەممەد شاپەسەندی، جەلیل گادانی و هتد)، هەم لەو ڕیپۆرتاژە ڕۆژنامەنووسییانەی ئەو سەردەم لە بارەی هەڵکردنی ئاڵای کوردســتان لە شـارەکان و بەڕێوەچوونی ژمارەیەک ڕێوڕەســمی دیکەلە گۆڤار و ڕۆژنامەی "کوردستان" دا بڵاو بوونەوە، ئاماژە بە خوێندنەوە و پێشکەشکرانی سرووودی نەتەوەیی کراوە. چەند وێنەیەکی ئەو ســەردەم کە لە کاتی ســەردانی ســەرکۆماری کوردســتان بۆ هێندێک شـوێن بۆ وێنە خانەقای شـەمزینان گیراون، دەیسـەلمێنن کە لەم جۆرە بۆنانە دا مارشـی نەتەوەیی پێشکەشکراوە.(بڕوانە محەممەد ڕەزا سیفی قازی،٤٨،٢٠٠٨)

"ســـروودی ئەی ڕەقیب لە بۆنە ڕەســـمییەکانی ســـەردەمی کۆماری کوردســـتاندا بە کۆرس دەخوێندرایەوە و بە تایبەتی لە ڕێورەسمە گەورەکاندا لەگەڵ مۆسیقایەکی بەهێز دەخوێندرایەوە. لە مەدرەســـەکان پێش چوونە نێو کلاس بە تێکڕای دەنگی قوتابیان دەخوێندرایەوە، پاشـــان بەرەو

کلاسـەکان دەچوون. هەموو کات کە سـروودی ئەی ڕەقیب دەسـتی پێدەکرا، خەڵک هەڵ دەسـتانە سەر پێ."(جەلیل گادانی، ٢٠١٨)
بەم جۆرە وەک هەر داوا و ڕاسـپاردەیەکی دیکەی کۆماری کوردسـتان، هەڵبژاردنی "ئەی رەقیب" وەک سـرووودی نەتەوەییش لە لایەن ئەو خەڵکەی لە ژێر سـێبەری کۆماری کوردستان دەژیان، بە گەرمی پێشـوازی لێکراوە. ئەم سـرووده بە زۆری لە ڕێوڕەسـمەکان دا و بە شـێوەی زیندوو و لە بەرچاوی خەڵک لە لایەن تیپی مۆسـیقا و کەسـانی دیاریکراو پێشـکەشـکراوە. دیارە لە ڕادیۆی تەورێزیش (ڕادیۆی فیرقەی دیموکرات) کە بۆ مـاوەی چەن مـانـگ ڕێگە بە بڵاوبوونەوەی بەرنامەیەکی نیو سـەعاتەی ڕۆژانە بە زمانی کوردی دەدرا، ئەو سـروودە بڵاو بۆتەوە. دواتر کە کۆماری کوردسـتان بۆ خۆشـی بووە بە خاوەنی ڕادیۆ و دەنگەکەی لە نێو ئەو شـارە دەبیسـترا، هەموو ڕۆژێ ئەم سرووده لە ڕادیۆ بڵاو بۆتەوە.(حامید گەوهەری، ٢٠١١، ٣١٧)
گومانی تێدا نیە کە ئەو سـەردەم ژمارەی ئەو بنەماڵانەی ڕادیۆیان هەبوو، لە کوردسـتان یەکجار کەم بوون. ئەو سـەردەم ڕادیۆ، گرامافۆن و زەبتی سـەوت(تەسـجیل) و شـریت(کاسـێت) ئەوەندە پەرەیان نەگرتبوو و کەم بنەماڵە هەبوون دەستیان بەوانە ڕابگا.

ب- "شوێن پەنجەی هونەرمەندان و مۆسیقارە کوردەکان لە سەر ئەی ڕەقیب "

سـروودی "ئەی ڕەقیب" لە گەڵ ئەوەشـدا گرنگترین سـروودی کوردە، چونکە سـروودی نەتەوەییە، زۆر بە کەمی بووە بە هەوێنی لێکۆڵینەوەی تێر و تەسـەل. کەسـێک بیهەوێ لە بارەی مێژووی ئەو سـرووده لە هەموو ڕوویەکەوە بکۆڵێتەوە، ناچارە زانیاریی پێویسـت و پچڕ پچڕ لە سـەرچاوەی جۆراوجۆر بەدەسـت بێنێ. بەو حاڵەش ئەسـتەمە هەموو زانیارییەکی پێوەندیدار بەو سـروودەی دەسـت بکەوێ."ئەم هەڵبەسـتە یەک پارچە ئاوات بەرزی و بروا پتەوی و نەبەزی و مەیدانخوازیی شـۆڕشـگێڕانەی کوردایەتی دەسـتنیشـان دەکات. هەڵبەسـتەکە لە کەرکووک چاوی هەڵێناوە و هەر لەوێش ئاوازی بۆ داندراوە و لەوێشـەوە بە کوردسـتانی عێراق و ئێراندا بڵاو بووەوە و لە ڕادیۆی مەهاباد و ئازەربایجان و ڕادیۆکانی لەمەودوای شـۆڕشـی کورد دەنگی دایەوە. ئێسـتاش بووە بە سروودی نیشتمانیی فەرمیی حکوومەتی هەرێمی کوردستان."(عەبدولڕەزاق بیمار، ٢٠١٧، ١٧٢)
ئەوەندەی دەگەڕێتەوە سـەر لایەنی مۆسـیقایی ئەم سـروودە، ڕوونە کە یەکەم جار شـێخ حوسـێن بەرزەنجی، ئاوازی بۆ ئەم سرووده داناوە. کاتێک دڵداری شاعیر لە١٩٣٩، لە کەرکووک لە کۆڕێکی دۆستانە دا بۆ یەکەم جار ئەم شێعرە بۆ کۆمەڵێک لە دۆستانیلە ماڵی کاک حەمەی سەید ئەحمەدی خانەقا دەخوێنێتەوە، ئارەزوو دەکا کە یەکێک هەبێ ئاوازێک بۆ ئەم سرووده دابنێ. هەر لەوێ و لە نێو ئامادەبواندا شـێخ حوسـێن بەرزەنجی کە دەنگێکی خۆشـی هەبووە و شـێعر و گۆرانیی زۆری کوردیی لە بەر بووە، و مەقامە ڕەسـەنەکانی کوردیی دەزانی،ڕادەسـپێردرێ. دوای چەند ڕۆژێک، شـێخ حوسـێن کە لە دانانی ئاوازەکە دەبێتەوە، بە دەنگە خۆشـەکەی خۆی و لە سـەر هەمان ئاواز سروودەکەی بۆ دەڵێتەوە.(فەخرەدین تاهیر، ٢٠٠٧)
نەورۆزی ساڵی ١٩٤٦، هەر ئەو ساڵەی کۆماری کوردستانی تێدا دامەزرا و ئەو کۆمارە سروودی ئەی ڕەقیبی وەک سـروودی نەتەوەیی هەڵبژارد، لە هەولێر ئاهەنگێکی گەورە بە بۆنەی نەورۆزەوە ساز دەکرێ و لەو ئاهەنگەدا سروودی نەتەوەیی "ئەی ڕەقیب"ی پێشکەشدەکرێ. هەر لەو ساڵە دا، دڵدار بۆ زانینی هەواڵەکانی پێوەندیدار بە کۆماری کوردسـتان بە بەردەوامی گوێ لە ڕادیۆ دەگرێ.

لە ڕێگای ڕادیۆوە، گوێی لە ئەی ڕەقیب وەک مارشـــی نەتەوەیی کۆماری کوردســـتان دەبێ و لە خۆشیان دەگری.(سەریاس ئەحمەد، ٢٠١٥)

ئەم دوو ڕووداوە لە لایەک ئەوە دەســـەلمێنن کەهاوکات لە گەڵ دیاریکرانی "ئەی ڕەقیب" وەک ســرووودی نەتەوەیی یا تەنانەت پێشـتریش، "ئەی ڕەقیب" لە باشـووری کوردسـتان لانیکەم لە نێو لاوانی خوێندەوار و نەتەوەپەروەردا، وەک سرووود چاوی لێکراوە و لە ئاهەنگ وبۆنە نەتەوەییەکاندا خوێندراوەتەوە. لە لایەکی دیکەوە ڕادیۆش ڕۆڵی هەبووە لە ناســـاندنی ســـرووودەکە بە ڕۆڵەکانی نەتەوەیی کورد لە بەشەکانی دیکەی کوردستان.

ڕوون نیە لە کۆماری کوردســـتاندا، هەر لە ســـەر هەمان ئاوازی شـــێخ حوســـێن بەرزەنجی، ئەم ســـرووودە وتراوەتەوە یاگۆڕانێک لە ئاوازەکەی دا پێک هاتوە. ئەگەر گۆڕان پێکهاتوە، کێ بووە ئەو کەســـەی ئەو گۆڕانەی کردوە؟ "وێدەچێ کاری ژەنینی مۆســـیقای ئەو ســرووودە هەر ئەو کەســانە کردبێتیان کە لە سەردەمی کۆماری کوردستان دا ، مۆسیقاژەنی هێزی پێشمەرگە بوون، کە بریتی بوون لە عەلی تابانی(ڤیۆلۆنژەن) کە بەشـــی مۆســـیقای لە تەورێز تەواو کردبوو، مەحموودی وەلیزادە کە بەشـــی کشـتوکاڵی خوێندبوو بەڵام ڤیۆلۆنژەنیش بوو، میرزا مینەی ڕەحیمی، مســـتەفا جەننەتی، مەجید و هاشم و چەند کەسێکی دیکە.(جەلیل گادانی، سەرچاوەی پێشوو)

یەکێک لە تایبەتمەندییەکانی ســـرووودە نەتەوەییەکان و یەک لەوان "ئەی ڕەقیب" ئەوەیە لە کاتی پێشـکەشـکەردن بە شـێوەیەکی زیندوو، بە کۆرس دەوترێنەوە. بەڵام ئەی رەقیب ئەو کاتەی لە سـەر قەوان یا کاسێت تۆمارکراوە، زۆرتر بە دەنگی تاکەکەسێک، کە هونەرمەندێکی دەنگبێژ بووە، گوتراوە.لە ماوەی٧ دەیەی ڕابردوودا، زۆر لە هونەرمەندانی کورد بە تایبەتی ئەوانەی دەنگیان بۆ وتنەوەی ســـرووود گونجاوە، ســـرووودی ئەی ڕەقیبیان وتوەتەوە.لەوانە ڕەفیق چالاک، قادر دیلان، شـــوانپەروەر،ناســـر ڕەزازی،محەممەدی ماملێ، فەرهاد بابان، خالید ڕەشـــید، دەشـــنێ موراد،قادر ئەلیاسـی وهتد. مۆسـیقای سـرووودەکەش لە گەڵ پێشـکەوتنی سـەردەم و داهاتنی ئامێر و ئیمکاناتی پێشـــکەوتووتری مۆســـیقایی، هەروەها بە ســـوود وەرگرتن لە ئەزموون و شـــارەزایی مۆســـیقارە کوردەکان، نوێبوونەوەی بە خۆیەوە دیتوە.ئەم توێژینەوەیە بە کاری خۆی نازانێت قسەلەسەر ئاواز و لایەنی مۆسیقای سرودەکە بکات، بەڵامئەگەر وەک گوێگرێکیش قسەی لە بارەوە بکرێت حاشای لێ ناکرێ کە هەم لە جۆری پێشـــکەشـــکردندا و هەم لە بەکارهێنانی جۆری نوێی ئامێرەکانی مۆسیقیدا، "ئەی ڕەقیب" لە گۆڕان و پێشکەوتندا بووە و ئەمە ڕاستییەکە هەستی پێ دەکرێ.نوێترین هەوڵەکان لە بارەی نوێکردنەوەی ئەم ســـرووودە لە ڕووی مۆســـیقاییەوە، ئەوزانیارییانەن کە لە زمانی"ئەدیب چەلکی"بڵاو بوونەوە:

"مامۆستا دلشاد سەعید ئاوازی سرووودی نیشتمانیی (ئەی رەقیب)ی بۆ ئۆرکێسترا ئامادە کردووە، لەگەڵ گرووپی نیشـــتمانیی ســـەمفۆنیای چیک لە پراگ بە شـــێوەیەکی ســـەرنجراکێش جێبەجێی کردووە...پێش چەنـد مـانگێـک ئەم کـارە بە پشـــتیوانی حکوومەتی هەرێمی کوردســـتـان ئەنجامدراوە...ئامازەشی بەوە داوە کە بەم زووانە سرووودی نیشتمانی لەسەر سیدی بە دیزاینێکی سەرنجراکێش بڵاودەکرێتەوە، لەگەڵ دەفتەرێکدا کە نۆتەکانی ئاوازەکەشی بە شێوەی ئۆرکێسترایی تێدا نووسـراوەتەوە.ئەم سـرووودە نیشـتمانییەی هونەرمەند دلشـاد سـەعید ئامادەی کردووەتەوە، لە جۆری ئەم سـڵاوە نیشـتمانییانەیە کە پێویسـتی بە ئامێرگەلی زۆری هەوایی هەیە...ئەم سـرووودە بە

دوو شـــێوەی تریش تۆمار دەکرێتەوە، یەکێکیان تایبەت بە ســـروودی نیشـــتمانیە بۆ یاریگە وەرزشیەکانی جیهان. شێوەی سێیەمیش لەگەڵ دەنگی بژاردەیەکی هونەرمەندانی کوردستان تۆمار دەکرێت، بۆ خوێندنەوەی وشـــەکانی ســـروودی نیشـــتمانی (ئەی رەقیب)ە کە لەلایەن دڵداری شـــاعیرەوە داندراوە.ئەم ســـرووده بە هەردوو شـــێوەزاری ســـۆرانی و کرمانجی پێشـــکەش دەکرێ."(خۆرنیوز،٦ی جولای ٢٠١٧)
هەولێکی دیکەی جێگای ئاماژە نوێکردنەوەی ســـروودی ئەی ڕەقیب بە هاوکاریی ئۆرکێســـترای هەنگاریا لە ٢٠١٦یە کە مامۆســـتا ئەنوەر قەرەداغی بەم جۆرە باســـی کردوە: "دوای ئەوەی لەڕێگەی"د.شۆڕش حسێن"بەرپرسی پەیوەندیەکانی یەکێتی نیشتمانی کوردستانەوە لەبۆداپێست بەرلەچەند مانگێک ئۆرکسترای(زوگلۆیی ســەنت ئیشــتڤان فیلهارمیک)ی هەنگاری بۆنوێکردنەوەی هەردوو ســروودی ئەی ڕەقیب و مەشــخەڵان پەیوەندیم پێوەکرا، بڕیارماندا لەگەڵ ئۆرکێســترای هەنگاری بەڕابەری(زامبۆرسکی کاڵمان)کە یەکێکە لەڕابەرە دیارەکانی مۆزیکی هەنگاریایە ئەو کارە ئەنجام بدەین. دوای ئامادەکاریەکی زۆرو دوای ئەوەی کە ســـکۆرو پارتەکانی کارەکەم بۆ ناردن ڕۆژی ٣/١٨ی ٢٠١٦خۆشـــبەختانە توانیامان ســـەرکەوتوانە کارەکە ئەنجام بدەین."(ئەنوەر قەرەداغی،٢٠١٦)

بەشی سێهەم : ژینگە و پانتایی جۆگرافیایی سروودی ئەی ڕەقیب

ئەلف: هۆکارەکانی بەرفراوانیی ژینگەو پانتایی سروودی ئەی رەقیب،

ڕابردووو پێشـــینەیەک کە ســـرووودی نەتەوایەتیی "ئەی ڕەقیب" هەیەتی، یارمەتییەکی زۆری بە خۆشـەویستی و وەرگیرانی لە لایەن ڕۆڵەکانی نەتەوەی کورد لە هەموو بەشـەکانی کوردستان بە تایبەتی باشـــوور و ڕۆژهەڵات کردوە. "ئەی ڕەقیب" مارشـــی نەتەوەیی فەرمیی یەکەم دەوڵەتی مودێرنی کوردی بوو." پاش ئەوەی کۆماری کوردستان ئەم سرووده نەتەوەییەی کرد بە سروودی کۆمار، زۆربەی هەرە زۆری نەتەوەی کورد، ئەم سرووده بە سروودی نەتەوەییی خۆی دەزانێ و بۆ ڕێزگرتنی لە کۆبوونەوەکاندا، پێش دەستپێکردنی دەگوترێ و، بەشـداراني کۆبوونەوەکە، ئەوانە نەبێ کە پێیان شـــکاوە، لەبەری هەڵدەســـتن و بەبێ دەنگیی دەمێننەوە تا تەواودەبێ، کە تەواوبوو چەپڵە لێدەدەن بۆی."(جەماڵ نەبەز،٢٠١٦)
بەو هۆیەوە کە کۆماری کوردســـتان ڕووگە و قیبلەی ئاواتە نەتەوەییەکانی کورد لە پارچەکانی دیکەش بوو،هەر ڕەمزێک و نیشـانەیەکی نەتەوەیی پەسـند کردبا، تاکی کورد لە بەشـەکانی دیکە بە ڕەمز و نیشـانەی خۆشـیان دەزانی. هەر وا کە ئاڵای هەڵدراولە کۆماری کوردسـتان، لە بەشـەکانی دیکە بە چاوی ڕێزەوە سەیری دەکرا و بە پیرۆز دەزانرا، "ئەی ڕەقیب"یش بە هەمان شێوە، ئەوەی دەیبیست و دەیزانی کە ئەم سرووده مارشی کۆماری کوردستان بووە، بە هی خۆی دەزانی. ئەگەر چی دوای ڕووخانی کۆماری کوردســـتان و زاڵبوونەوەی دەســـەڵاتی ڕەشـــی دیکتاتۆریی حەمە ڕەزاشـا، لە ڕۆژهەڵاتی کوردسـتان هەتا سـاڵانێکی زۆر دەرفەت بۆ خوێندن وپێشـکەشـکردنی ئەو سرووده نەما، بەڵام لە نێو کۆڕ و کۆبوونەوەی تێکۆشەرانی کورد(لە بەندیخانە بووبێ یا لە دوورە وڵاتی) "ئەی ڕەقیب" کە ئێستا ئیدی نوستالژیای سەردەمی کۆماری کوردستانیشی تێکەڵ ببوو، بە هەمان ڕێز و خۆشەویستی مایەوە.

له ســـــالانی دوای نەمانی کۆماری کوردســـــتان تەنیا رادیۆیەک کە ســـــروودی ئەی ڕەقیبی بڵاو دەکردەوە، ڕادیۆی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان بوو." پاش ئەوەی پارلەمانی ئێران مافی گەڕانی بە دوای نەوتدا لە باکووری ئێران بە سۆڤێت نەدا، ئەوجا ستالین هەستی بە هەڵخەڵەتاویی خۆی کرد. بۆ تۆڵەســـــەندنەوە لە رژێمی ئێران، پرۆگرامێکی رادیۆیی نهێنیی بۆ ئازەرییە راکردووەکان دامەزراند. ئەم رادیۆیە بە نێوی "وێســـتگەی رادیۆی فیرقەی دێمۆکراتی ئازربایجان"ەوە؛ ڕۆژانە بە ســـێ زمان گۆتارەکانی خۆی بڵاودەکردەوە. لە پێشـــەوە بە فارســـیی، ئەوجا بە ترکیی ئازەریی، پاشـــان بەکوردیی، ماوەی هەر یەکێک لەم زمانانە نیو دەمژێربوو. کورت و کرمانجیی، باســـەکانی هەموو پروپاگەندە بوون بۆ رژێمی سۆڤێت و ستالین و دژ بە حکوومەتی ئێران. بەشە کوردییەکەی بە سروودی "ئەی رەقیب" دەستییێدەکرد."(جەماڵ نەبەز، ٢٠١٦)

ســـەرهەڵدانەوەی بزووتنەوەی نەتەوەیی وشـــۆڕشـــگێرانەی کورد لە هەر پارچەیەکی کوردســـتان بوویێ، ژیانەوە وهەســـتانەوەی ئەی رەقیب وەک مارشـــی نەتەوەییشـــی لە گەڵدابووە."دوو ســـاڵ دوای هەڵگیرسانی شۆڕشی ئەیلول، "ئێزگەی دەنگی کوردستانی عێراق" لە ١٩٦٣/٩/٢٨ دەست بە کار بوو."(سالار عوسمان،٢٠١٣)

هەر لە جێدا بوونی هەر ڕادیۆیەکی کوردیی ســـــەر بە بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد، دەرفەت بووە بۆ بڵاوبوونەوە و ژیانەوەی سروودی نەتەوەیی و شۆڕشگێڕی.چونکە سروشتی بزووتنەوەکە و ئەرکی ڕادیۆیەکە وای خواستوە سروودی نەتەوەیی و شۆڕشگێری بڵاو بکاتەوە و لەم ڕێگایەوە هێزی پێشمەرگە و تێکۆشـەرانی کورد لە سەنگەرە جۆراوجۆرەکاندا بۆ خۆڕاگری و بەربەرەکانی هان بدا.دوای شکستی ١٩٧٥ی شۆڕشی کورد و دەستپێکردنەوەی شۆڕشی نوێ لە باشووری کوردســـتان، هەم یەکێتیی نیشـــتمانیی کوردســـتان و هەم پارتی دیموکراتی کوردســـتان، ئێزگەی ڕادیۆییان دامەزراند. دەنگی گەلی کوردســـــتان کە ڕادیۆی یەکێتیی نیشـــــتمانی بوو لە ١٩٧٩/٣/٢١ کەوتە کار(جووتیار قادر کەریم،٢٠١٧). ئەگەر چی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان، سروودی تایبەت بە خۆی هەبوو کە "مەشـــخەڵان" بوو، هەر وەها لە گەڵ ئەوەی پارتی دیموکراتی کوردســـــتانیش ســـــروودی حیزبیی تایبەت بە خۆی هەبووە، بەڵام " ئەی ڕەقیب" یەک لەو ســـــروودانە بووە لەم ڕادیۆیانە بڵاو بوونەوە.

ساڵی ١٩٧٩ شۆڕشی گەلانی ئێران سەرکەوت و کۆتایی بە تەمەنی ڕێژیمی شایەتی لە ئێران هێنا. گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەرفەتی بۆ ڕەخسا کە هەناسەیەک بە ئازادی هەڵ بکێشێ. حیزبی دیموکراتی کوردســـتان و ڕێکخراوە ســـیاســـییەکانی دیکە لەو بەشـــەی کوردســـتان چالاک بوونەوە و بنکە و بارەگایان لە شـــــارەکان کردەوە. حیزبی دیموکراتی کوردســـــتان وەک هەڵگر و درێژەدەری ئامانجەکانی کۆماری کوردســـــتان، ســـــروودی نەتەوەیی "ئەی ڕەقیب"ی هێنایەوە نێو ژیان و تێکۆشـــــانی ڕۆژانەی خۆی. جگە لەوەی کۆبوونەوەو کۆنفرانس و کۆنگرەکانی حیزب بە ســـروودی نەتەوەیی "ئەی ڕەقیب "دەکرانەوە، لەو متینگانەش کە بە بەشـــداریی خەڵک پێک دەهاتن، هەر وەها لە جێژن و بۆنە نەتەوەیی و حیزبییەکاندا، خوێندنەوەی ســـروودی "ئەی ڕەقیب" بوو بە نەریت. چالاک بوونەوەی ڕێکخراوە سینفییەکانی وەک یەکیەتیی لاوان و یەکیەتیی ژنانی دیموکرات و کۆبوونەوەی توێژەکانی لاوان و ژنان لە دەوریان و،دەستپێکردنی کۆبوونەوە و بەرنامەکانیان بە

ســـروودی "ئەی ڕەقیب"ڕێزی ئەم ســـروودەی لە نێو توێژەکانی خەڵکدا بەرەوژوور برد و پەیامی نەتەوەیی وبەرگریخوازانەکەی زیاترلە پێشوو بردە نێو خەڵک.

لەم قۆناغە لە ژیانی بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، چەند هۆکار وایان کرد نەک هەر خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەڵکوو کورد بە گشتی لە ئێران زیاتر لە گەڵ ئەم سروودە نەتەوەییە و مێژوو و هێما و دەسکەوتەکانی بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد ئاشنا بن.بۆ ماوەی چەند ساڵێک نەک هەر هەزاران گوند بەڵکوو چەندین شار و شاروچکەش لە٣ پارێزگەی ورمێ، سنە و کرماشان لە کۆنترۆڵی حیزبی دیموکراتی کوردستان و هێزە سیاسییەکانی دیکەدابوون و ببوون بە ناوەندی چالاکیی جۆراوجۆری ئەوان. ئەگەر لە سەردەمی کۆماری کوردستاندا، چەقی بزووتنەوەکە و تێکۆشـــانی حیزبی دیموکرات بە زۆری ناوچەی موکوریان بوو، ئەمجارە تێکۆشـــانی ئەم حیزبە نەتەوەییە بۆ پارێزگەکانی سنە، کرماشـان و ئیلامیش پەلی هاویشـت ولە پارێزگەی ورمێش بۆلای سەڵماس و خۆی و ماکۆ هەڵکشا.

لە ســـاڵەکانی ١٩٨٠-١٩٨٢قوتابخانەکانی ناوچەی ژێر دەســـەڵاتی هێزە کوردییەکان لە لایەن حکوومەتی نوێی ئێرانەوە داخرابوون.حیزبی دیموکراتی کوردسـتان، "کۆڕی پەروەردە و فێرکردنی سـەرانســەریی کوردســتان"ی پێک هێنا، خولی تایبەتی بۆ مامۆسـتایان کردەوە، کتێبی خوێندنی بە زمانی کوردی چاپ کرد ولە قوتابخانانەکانی ناوچە ئازادەکان خوێندنی بە زمانی کوردی وەڕێ خست. هەموو بەیانانیش قوتابیان بەر لەوەی بچنە نێو پۆلەکان، بە تێکڕایی سروودی ئەی ڕەقیبیان دەخوێندەوە.(قادر فەتاح ئەحمەد،٢٠١٠، ٦٢)

هـاوکـات لە جۆزەردانی ١٣٥٩ەوە(ژوئەنی ١٩٨٠ەوە)، "ڕادیۆی دەنگی کوردســـتـانی ئێران" کە ڕادیۆی حیزبی دیموکرات بوو، دەستی کرد بە بڵاوکردنەوەی بەرنامەکانی. ئەم ڕادیۆیە کە بە دوو زمانی کوردی و فارســی و بۆ ماوەیەک بە زمانی تورکیی ئازەرییش بەرنامەی ئامادە دەکرد، دوو جار لە شـــەوڕۆژدا بەرنـامەکانی بڵاو دەکردەوە، هەموو جارێش بەرنـامەکانی بە ســـرووی نەتەوایەتیی ئەی ڕەقیب دەست پێدەکرد.(عەبدوڵلا حەسـەنزادە، ٢٠٠٢، ٢٠٣)هەم لە ڕێگای ڕادیۆوە، هەم بە هۆی خوێندن و قوتابخانەوە، هەروەها بە هۆی متینگی سیاسی و ئەو بەرنامە هونەرییانەی بۆ خەڵک و بە بەشداریی خەڵک پێکدەهاتن، سروودی نەتەوەیی ئەی ڕەقیب بە گوێی خەڵک وبیری خەڵک ئاشنا بوو.

ڕووداوەکـانی دەیەی ٩٠ی زایینی و بە تـایبەتی ڕاپەڕین و پێکهـاتنی پـارلمـان و حکوومەتی کوردستان، دروستبوونی ستاتوویەکی سیاسیی دانپێدانراو بۆ کورد لە باشووری کوردستانیان لێ کەوتەوە. بە فەرمی ناســـرانی "ئاڵای کوردســـتان" و ســـرووی "ئەی ڕەقیب " وەک مارشـــی نیشـــتمانی لە لایەن پارلمان و حکوومەتی هەرێمەوە، و کارپێکردنیان لە چالاکیی ڕۆژانە و بایەخ پێدانیان لە ڕاگەیەنەکان بە تایبەتی کاناڵە تەلەڤیزیۆنییەکان، ســنووری ڕێز و خۆشــەویســتی و بە ڕەســـمی ناســـینی ئەم ئاڵا و ســـروودەیان گەورە کردەوە. بە جۆرێک کە هێزە ســـیاســـییەکانی پارچەکانی دیکەی کوردســـتان، کورد لە وڵاتانی جۆراوجۆری جیهان ئەم دوانەیان کردە هێمای

نەتەوەییو هاوبەشـــی خۆیان. ئەم دوو هێمایە بە شـــێوەی جۆراوجۆرلە ژیانی ڕۆژانەی کورد لە شوێنە جۆراوجۆرەکان دا بە تۆخی دەبینرێن. ئەوەش کە ئاخێوەرەکانی دیالێکتە جیاوازەکانی کورد ســـروودی نەتەوەیی "ئەی رەقیب"یان بۆ ســـەر دیالێکتی خۆیان گۆڕیوە، جۆرێکە لە هۆگری بەم سرووده و وتنەوەی بە دیالێکتێک کە باشتر لە نێوەرۆکەکەی بگەن.

ب: بۆ چی" ئەی رەقیب" بێ بەدیل ماوەتەوە؟

ســـروودی نەتەوەیی "ئەی رەقیب" هەتا هاتوە ژمارەی هۆگرانی زیاتربووە و جێگە و پێگەیەکی باشـــتری لە نێو نەتەوەکەی دا بۆ خۆی وەدەســـت هێناوە. قبوولکران و وەرگیرانی وەک مارشـــی نەتەوەیی لە لایەن دوو حکوومەتی کوردیلە دوو ســـەردەمی جیاوازدا، ئیعتیبار و پرســـتێژێکی تایبەتی پێداوە. ئەگەر بمانەوێ وردتر بچینەســـەر هۆیەکانی مانەوە و وەرگیرانی وەک ســـروودی نەتەوەیی و نیشـتمانی، دەبێ هەم هەڵوێسـتە لە سـەر لایەنە مێژووییەکەی بکەین، هەم وەک خۆی(وەک سروودیک) بابەتیانە، تایبەتمەندییەکانی هەڵبسەنگێنین.

بەرلە هەر شتێک دەبێ ئەم ڕاستییەمان لە بیر بێ کە ئەو دۆخەی ئەم دەقەی تێدا لە دایک بووە،کە بندەسـتیی نەتەوەی کورد و داگیرکراویی کوردسـتان و بێبەشـی نەتەوەی کورد لە سـەربەسـتی و دەوڵەت و کیانی خۆی بووە، بە داخەوە هەتا ئیسـتاش باشـووری کوردسـتانی لێدەرچێ(ئەویش تا ڕادەیەک) لە هەمووی هەر وەک پێشـووە. ئێسـتاش داگیرکەرانی کوردسـتان و نەیارانی گەیشـتنی کورد بە سەربەخۆیی و مافە نەتەوەیەکانی لەپیلانگێڕی و لەشکرکێشی دان و بە هەموو تواناکانەوە خەریکن کورد لەم دۆخەی ئێستا و لە ڕۆژرەشی و بندەستیدا بیڵنەوە. لە ڕاستیدا هەتا ئێستاش لە ڕووی پەیام و نێوەرۆکەوە ئەم ســرووده" زمانی قســەکردنی کوردە لە شــەڕی مان و نەماندا و بوونی بەقەد بوونی هەوا پێویســـتە بۆ هەر میللەتێک کە دووچاری چەوســـاندنەوە بێت."(نەوا مکورجی،٢٠١٥)

مەبەسـت لە هەڵوێسـتە کردن لە ڕووی مێژووییەوە لە سـەر ئەم سـرووده ئەوەیە کە زیاتر لە ٧٠ ساڵە، "ئەی ڕەقیب" بووە بە زمانحاڵی شـۆڕشـگێران وتێکۆشـەران و پێشـمەرگەکانی کوردسـتان لە مەیدانە جیاوازەکانی بەرگری و بەرخۆدان دا.دوایین نامە و دوایین نەعرەتەی ڕۆڵە بەندکراوەکانی ئەم نەتەوەیە لەو کـاتەی دا کەبردوویـانن بۆ بن پەتی ســـێدارە، یـا دروشـــمیـان لە کـاتی بەرپەرچدانەوەی پەلاماری داگیرکەران و هێرشـــبردن بۆ ســـەریان، دێرەکانی ئەم ســـرووده بووە."ســـرودی ئەی رەقیب کۆکراوەی دواخوازی وئیرادەی مێژووی و ئێســـتای گەلەکەمانە سەبارەت بە جەختکردنەوەی لە سـەر مافی بڕیاردانی چارەنوس ودامەزراندنی دەوڵەتی نیشـتمانی کوردسـتان...سـەدان تێکۆشـەر لە وتنی ئەم سـروده لە قوربانیدان سـڵیان نەکردۆتەوە و روبەروی رژێمە دیکتاتۆرییەکان بونەتەوە، و پێشوازییان لە مەرگ کردووە." (کاوە مەحموود، ٢٠١٧)

ئەوەندەش کە دەگەڕێتەوە سەر خودی دەقەکە، لە گەڵ ئەوەی وەک دەقێک بۆ سروود یا مارشی نەتەوەیی و نیشـتمانی بێ کەم وکووڕی نیە، بەڵام کۆمەڵێک تایبەتمەندییشـی تێدایە کە هەر دەقێکی

دەستنیشانکراو بۆ مارش پێویستە تێیدابێ.ئاماژە بۆ فیداکاری و قوربانیدانی نەتەوە لە ڕابردوو لە پێناوی مانەوەی خۆیدا، دەربڕینی ئامادەیی لاوانی کورد بۆ بەرگری لە نەتەوە و نیشتمانی خۆیان، نیشاندانی ورە و ئیرادەی ڕۆڵەکانی نەتەوە بۆ شەکاوە ڕاگرتنی ئاڵاکەیان، لەو بابەت و چەمکانەن کە لە دەقی ئەم سروودەدا هەن. ئەم چەمک و مەبەستانە بۆ نەتەوەیەک کە لە قۆناغی خەبات و تێکۆشان بۆ گەیشتن بە ڕزگاری دایە، پێویستن، تەنانەت ئەو کاتەش کە کورد لە بندەستی و خاک داگیرکراوی ڕزگاری دەبێ، نیشاندانی ئیرادەیەکی بەهێز بە دوژمنان و نەیاران کە چاوی دیتنی سەربەستی و بەختیاریی کوردیان نیە، هەر پێویستە. وەک بە کردەوە دەبینین بە هۆی ئەم تایبەتمەندییانەوە ئەم سرووده لە هەموو پارچەکانی کوردستان وەک سروودی نەتەوەیی وەرگیراوە. "سروودی ئەی ڕەقیب تەنها موڵکی کوردستانی باشوور نی یە، بەڵکو موڵکی هەموو کوردێکەو بە پیرۆزی دەزانێت،زۆرینەی براکانمان لە باکور هاوڕانین لەگەڵ ئەو ئاڵایەی ئێستا لە باشوور ئەشەکێتەوە بەڵام ئەی ڕەقیب پیرۆزە لایان."(ئامانج عەلی،٢٠١٢)

ئەی ڕەقیب وەک دەق وەک سروودی نەتەوەیی یا نیشتمانی بەرەوڕووی کۆمەڵە ڕەخنەیەکیش بووەتەوە. دیارە ئەگەر سەرجەمی دەقە کرابا بە سروود و هێندێک بەیتی لێ لانەدرابا، ئەو کات وتنی سروودەکە ماوەیەکی زیاتری دەخایاند.دیارە مارش یا سروودی نەتەوەیی و نیشتمانی نابێ درێژ بێت ودەبێ لە ماوەیەکە دیاریکراو تێ نەپەڕێت. ڕەخنەیەکی دیکە ئەم دێڕەلە دەقەکەیە کە دەڵێ : "ئێمە ڕۆڵەی میدیا و کەیخوسرەوین." د.کەماڵ مەزهەر مێژوونووسی دیاری کورد پێی وایە مێدیەکان دەوری دووهەمیان هەبووە لە دروستبوونی نەتەوەی کورد. گەلانی وەک لولو و گۆتی و سۆباری گەلانی ناوچەکە بوون و لەهیچ شوێنێکی دیکەوە بۆی نەهاتبوون،ئەمانە ڕۆڵی سەرەکیان لە دروستبوونی نەتەوەی کورد دا بینیوە."(کەماڵ مەزهەر،٢٠١٦)

هەروەها ئەم ڕەخنەیەش هەیە کەمیدیا و کەیخوسرەو دەکەونە ئەو قۆناغە لە مێژوو کە قۆناغی ئوستوورەیی پێ دەگوترێ و ناکرێ بۆ نیوەرۆکی مارشی نەتەوەیی پشتی پێ ببەستین."اسطورە(ئوستوورە) مێژویەکی زۆر کۆنە و بە خەیاڵ دەچێیە سەرەتاکانی ژیانی مرۆڤ لەسەر زەوی بەلامباستان (دێرین) خەیاڵی نییە و مێژووی گەل و وڵاتێکە کە زانایان و شارەزایان بە لێکۆڵینەوە ساغیان کردۆتەوە."(هەورامان سالار ڕۆژهەلاتی،٢٠١٢)

هەرلە ڕووی نێوەرۆکەوە ئەم ڕەخنەیە لە دەقی سروودی ئەی ڕەقیب هەیە کە باس لە کورد دەکا نەک سەرجەم دانیشتوانی کوردستان کە چەندین کەمایەتیی نەتەوەیی دیکەشی لە سەر دەژین. هەر لەم ڕوویەشەوە،هەڵبژاردنی سیفەتی" نیشتمانی" بۆ ئەم سرووده بە نادروست دەزانن و پێیان وایە ئەمە سروودی میللییە نەک نیشتمانی. ئەمەش بە جێی خۆی کە لە سروودی نەتەوەییدا، کورد وەک "قەوم" ناوی دەبرێ کە دیارە کورد نەتەوەیە نەک قەوم و زۆر قورسە کە نەتەوەیەک لە سرووده نەتەوەییەکەیدا، خۆی بە قەوم پێناسە بکا.

لەم ســــاڵانەی دوایی دا، ئەی ڕەقیب بەرەوڕووی جۆرێک دژایەتی و ڕەتکردنەوەش بووەتەوە. بوونی دوو دەستەواژەی "نایشکێنێ دانەری تۆپی زەمان" و "دینمانە ئایینمان، نیشتمان" بە گوێرەی ڕاڤەی هێندێک لایەن، ئەمانە لە گەڵ پیرۆزییەکانی دین لە ناتەبایی دان. دیارە دەســتەواژەی یەکەم "دانە"یە نەک "دانەر" و ئەگەر تۆپی زەمان وەک چەرخی زەمان (چەرخی گەردوون) لێک بدەینەوە، ئاشــکرایە چەرخ دانە(دندانە)ی هەیە. خۆ ئەگەر تۆپی زەمان، وەک تۆپ(تۆپی شــەڕ) تێ بگەین، ئەو کات دانە، مەبەســـت ئەو گوللانەیە کە پێی دەهاوێژرێن. بۆیە گومانی دژایەتیی دین بە هاســـانی دەکرێ لەم دەسـتە واژەیە بڕەوێنرێتەوە. هەر چی دەسـتەواژەی دووهەمیشـە، هیچ گومانی تێدا نیە بۆ بێڕێزی بە دین و ئایین نەهاتوە.بە پێچەوانەوە شاعیر مەبەستی ئەوە بووە کەنیشتمانپەرستی و بەرگری لە نیشـــتمانبە ڕادەی ئایین بە لای لاوی کوردەوە پیرۆزە. ئەمەش بە جێگای خۆی کە "ئایین"هەم لە زمانی فارسی و هەم لە زمانی کوردی بە واتای ڕێوشوێن و مراسمیش دێت.(جەماڵ نەبەز، ٢٠١٦)

بێگومان لە ڕووی مۆزیکەکەشــیەوە، "ئەی ڕەقیب" لە ڕەخنەی شــارەزایان بە دوور نەبووە. ئەمە نموونەیەکە لەو ڕەخنانە:

"ئەم سرووده لەڕووی فۆرمەوە فۆرمی (A–B) هەیە. واتە کۆپلەی یەکەم کە بە (A) ناوزەدیدەکەین:

ئەی ڕەقیب هەر ماوە قەومی کوردزمان

نایشکێنێ دانەری تۆپی زەمان

پاشان کۆپلەی دوەم کە بە (B) ناوزەدیدەکەین:

کەس نەڵێ کورد مردوە کورد زیندوە

زیندوە و قەر نانەوێ ئاڵاکەمان

ئەم فۆرمە چەند جارێک لەگەڵ هەموو کۆپلەکانی تردا دووبارەدەبێتەوە. وەک

"قەومی کورد هەستایە سەرپێ وەک دلێر...تد"

کە هەر دووبارەبۆوەی (A)یە. پاشان دووبارەکردنەوەی

"کەس نەڵێ کورد مردوە...تد"

دووبارەکردنەوەی (B)یە. خودی ئەم فۆرمە فۆرمێکی کۆنی گۆرانیی یان ســـروودە لە مێژووی مۆزیکدا، هاوکات فۆرمێکی لاوازیشـــە. ئەگەر مۆزیکدانەرێکی ڕاســـتەقینە مۆزیکێک یان گۆرانییەک یان ســروودێک لەم فۆرمەدا بنووسـێت؛ هیچ نەبێت بە زیادکردنی هارمۆنیی و کەمێک درێژەدان و ئاڵۆزکردن یان بونیاتنان (دیڤیلۆپمێنت) لە کۆپلە جیاوازەکانی فۆرمەکەیدا بێت یان بە مۆدولەیشـــنی کـاتیی یـان مۆدولەیشــــنی تەواو قەرەبووی لاوازیی فۆرمەکەی دەکـاتەوە و بەرگێکی هونەریی پۆشتەتری بۆلەبەردەکات.

ئەوەمان لەیاد نەچێت، کۆپلەکانی شیعرەکە کورتن، ئەمە ڕێخۆشکەرە بۆ چەندین دووبارەکردنەوەی فۆرمەکە زیاد لە چەند جارێک (کە تا ڕادەیەک دەبێتە هۆی وەڕسبوون لەوەی کە هەمیشە چاوەڕێی

گۆڕانکارییەک دەبێت بەڵام هەر هەمان فۆڕم دووبارەدەکرێتەوە). بەڵام ئەم دووبارەکردنەوە وەڕسکەرە وایکردوە کە سروودی ئەی ڕەقیب سروودێکی ئاسان بێت بۆ دۆزینەوەی میلۆدییەکەی.(نەوا مکورجی،٢٠١٥)

لە گەڵ ئەم جۆرە ڕەخنانەش دا سروودی "ئەی ڕەقیب" هەتا هاتوە زیاتر لە دڵ و هەست و بیری تاکەکانی کوردستان دا جێی خۆی کردوەتەوە."ئەی ڕەقیب" ئەو چەترەیە کە توانیوێتی هەموان لە ژێر سێبەری خۆی دا کۆ بکاتەوە.ئەم ڕاستییەش نابێ ئێمەی کورد بە تایبەتی شارەزایان و دامەزراوە پێوەندیدارەکان لەوە غافڵ بکا کە پێویستە بە گوێرەی نیازی سەردەم و بۆ ئەوەی هەر چی زیاتر ئەم سرووده ببێتە زمانحاڵی هەموو تاکەکان، پێویستە نوێ بکرێتەوە. بەم پێیە ئەم قسەیە لە جێی خۆی دایە کە "دەستهەڵگرتن لە (ئەی ڕەقیب)دەستهەڵگرتنە لە نیشتمانێکی ڕووحیی فراوان و مەزن، کە هیچی لە نیشتمانی سەرکاغەز و جوگرافیا کەمتر نییە. ئەگەر دەستهەڵگرتن لە شارێک یان دێیەکی کوردستان هەتیوبوونی ئەو شار و دێیە، یان هەتیوبوونی پارچەیەک بێ لە خاکی وڵات، دەستهەڵگرتن لە سروودی ئەی ڕەقیب دەستهەڵگرتنە لە نیشتمانێکی رووحی کە لە دەروونی هەموو کوردێکدایە، کە لە خانەکانی مێژوودا جێگای خۆی هەیە و بۆشاییەکی گەورە جێدەهێڵێ."."(جەبار جەماڵ غەریب، دڵدار، ٢٠١٧)

ئەنجام

ئەم توێژینەوەیە، بەم ئەنجامانەی خوارەوە گەیشت:

١. نەتەوەی کورد، وەک هەر نەتەوەیەکی دیکەی جیهان، لەگەڵ ئەوەدابووە، کە تایبەتێتی نەتەوەیی و ئەدەبی و سیاسی، ...تاد خۆی هەبێت و ئەم ئارەزووەشی لە چەند هەوڵێکی بەرەوە سەربەخۆبوونیدا دەردەکەوێت.

٢. سرووودی "ئەی رەقیب"، تا ئەندازەیەکی باش ئەرکی خۆی وەک سرودیکی نەتەوەیی ڕاپەڕاندوە، بەتایبەتی لە کۆکردنەوەی بەشێکی زۆری تاکی کورد لە دەوری خۆیدا.

٣. ئەی رەقیب وەک دەقێکی شیعری، بۆ سروودی نەتەوەیەک نەنووسراوە، بەڵام باسکردن لە قوربانیدان و خەبات و شانازییەکانی نەتەوەی کورد، ئەوی وەک دەقێکی ناواز و بێ بەدیل هێشتۆتەوە. ئەگەر هەوڵێک هەبێت بۆ نویکردنەوە و گونجاندنی سرووودەکە لەگەڵ سەردەم_نوێکردنەوە لە ڕووی میوزیک و پێشکەشکردنی هونەرییانە، هەروەها گۆڕینی چەن برگە و دەستەواژەیەک،کە نەبێتە هۆی شێوانی، ئەم سرووده جێگە و پێگەی خۆی لە داهاتووشدا دەپارێزێ.

٤- لە ڕێگای قوتابخانەکان(سیستەمی پەروەردە و فێرکردن)ڕاگەیەنەکان،و ڕێگا و شێوازی ئەمرۆیی جۆراوجۆر، پێویستە هەوڵی زیاتر بدرێ بۆ ڕاکێشانی سەرنج و خۆشەویستیی تاکەکانی کۆمەڵ بۆ لای سرووده نەتەوەییەکەیان.

لیستی سەرچاوەکان

١. جەبار جەماڵ غەریب، ٢٠١٧، دڵدار، خۆرێک بە ئاسمانی ئەدەبەوە.
٢. حامید گەوهەری، ٢٠١١، کۆماری کوردستان ١٩٤٦/١/٢٢-١٩٤٦/١٢/١٧، هەولێر .
٣. رەفیق ساڵح و سدیق ساڵح، ٢٠٠٧، رۆژنامەی کوردستان، مەهاباد١٣٢٤-١٣٢٥ی هەتاوی ,١٩٤٦
٤. سـعید مهرپور، حبیب احمدی و مرجان نادری، ١٣٩٣، تحلیل گفتمان شـناسـی گزیده‌ای از سرودهای ملی کشورهای جهان، فصلنامه "توسعه اجتماعی، دەوره هشتم، شماره ٣، تهران.
٥. عبدالخالق علاء الدین،١٩٨٥، دڵدار شاعیری شۆڕشگێڕی کورد،بغداد.
٦. عەبدولڕەزاق بیمار، ٢٠١٧، لە سێبەری ڕەخنە ولێکۆڵینەوە دا.
٧. عەبدوڵلا حەسـەنزادە، ٢٠٠٢، کورتە مێژووی حیزبی دیموکراتی کوردسـتانی ئێران، نیو سـەدە تێکۆشان.
٨. غەنی بلووریان، ١٩٩٧، ئاڵەکۆک، بەسەرهاتەکانی سیاسی ژیانم، ستۆکهۆڵم.
٩. فەخرەدین تـاهیر، ٢٠٠٧، بە بۆنەی ٧٥ سـاڵەی سـروودی ئەی ڕەقیبەوە، حەوتوونامەی "بەدرخان"، ژمارە,٧٨
١٠. قادر فەتاح ئەحمەد، ٢٠١٠، خویندن بە زمانی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، نامەی ماستەر)
١١. قاسـملوو،٢٠٠٢، چل سـاڵ خەبات لە پێناوی ئازادی ، کورتە مێژووی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران.
١٢. محەممەد ڕەزا سـیفی قازی، ٢٠٠٨، نهێنییەکانی دادگاییکردنی قازی محەممەد و هاوڕێیانی، وەرگێڕانی: عەلی ئەکبەر مەجیدی، سلێمانی.
١٣. وزارت اموزش و پرورش، ١٣٩٥، کتاب فارسی پنجم دبستان، چاپ دوم، تهران.
١٤. یاسین سەردەشتی، ٢٠٠٢، کۆماری میللی دیموکرتی کوردستان، چاپی یەکەم، سلێمانی.
١٥. جەلیل گادانی، ٢٠١٨، وتوێژی تایبەت لە گەڵ توێژەر لە بارەی سروودی نەتەوەیی لە کۆماری کوردستاندا.
١٦. سـالار عوسـمان، ٢٠١٣، دەنگی کوردسـتان، دەنگێک دوای پەنجا سـاڵ لە بوێری نەوەسـتاوە.

a=57280&http://www.kdp.info/a/d.aspx?l=13

١٧. عەلی لەیلاخ، ٢٠١٤، سەرنجێک بۆ شێعر و سروودی نەتەوەیی.
http://kurdch.tv/Direjewitar.aspx?Jimare=682

١٨. ناسر ڕەزازی، ٢٠٠٦، پێناسەی سروود.
https://www.kurdipedia.org/files/relatedfiles/2013/87111/0001.PDF?ver=130322645345203378

١٩. ترنم نسیم،١٣٩٢(٢٠١٣)تفاوت سرود و ترانه.
http://farhangiqom.blogfa.com/post-38.aspx

٢٠. بێ ناو، ١٣٩٣(٢٠١٤)،تاریخ، حماسه، شکوه و آزادی درسرودهای ملی جهان،
http://www.yjc.ir/fa/news/4942816

٢١. عەبدولڕەحمان سەدیق، ٢٠١٤، دیسان لە بارەی سروودی (ئەی رەقیب)ەوە.
id=1442&http://www.gulan-media.com/sorani/articles.php?eid=33

٢٢. رەزا شوان،٢٠١٦،پێگەی سروود لە ئەدەبی منداڵانی کورد دا.
http://www.pukmedia.com/KS_Direje.aspx?Jimare=86058

٢٣. بێناو ، ٢٠١٧، سروودی نیشتمانیی دەوڵەتی سەربەخۆی کوردستان بە شێوەی ئۆرکێسترایی ئامادەکراوە.
/http://xor.news/so/reader/f9031d48-d143-4f09-817f-74fb484a63a3

٢٤ .ئەنوەر قەرەداغی،٢٠١٦، کارەکانی دابەشکردن ونوێکردنەوەی سروودی ئەی ڕەقیب ومارشی مەشخەڵان لەئۆرکسترای هەنگاریا کۆتایی هات.
http://pukonline.net/?p=2175

٢٥. جەماڵ نەبەز،٢٠١٦ لە بارەی دڵدار و سروودی (ئەی ڕەقیب)ەوە
i&https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1977634762276736
d=606150179425208

٢٦. جووتیار قادر کەریم، ٢٠١٧، دەنگی گەلی کوردستان،یەکێک لە شێوازەکانی کۆمۆنیکەیشن
http://halbijardin.org/Details.aspx?id=566

٢٧. جەماڵ نەبەز، ٢٠١٦، لە بارەی دڵدار و سروودی ئەی ڕەقیبەوە.
i&https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1977634762276736
d=606150179425208

٢٨. نەوا مکورجی، سروودی ئەی ڕەقیب و هەموو باسو خواسێکی گۆڕین و لابردن یان مانەوەی.
/ https://nawakr.wordpress.com

٢٩. کاوە مەحموود، ٢٠١٧،دووهەمین فستیڤاڵی ئەی ڕەقیب لە کەرکوک.
http://regaykurdistan.com/index.php/news/news-kurdistan/9399-2017-03-15-20-20-58

٣٠ .ئامانج عەلی،٢٠١٢، پێشنیار دەکەم لە گەڵ گۆڕینی سروودی ئەی ڕەقیب دا ناوی کوردستانیش بگۆڕن.!!
authorid=13529&id=70769&http://www.kurdistanpost.nu/?mod=news

٣١. کەماڵ مەزهەر،٢٠١٦، ڕاستکردنەوەی هەڵەیەکی مێژوویی کورد.
relat=&babet=important&http://www.xelk.org/detailnews.aspx?jimare=22865
5157

٣٢. هەورامان سالار ڕۆژهەڵاتی، ٢٠١٢،نامەیەک بۆ جەنابی عەولای حەسەن زادە.
id=42593&http://www.kurdistanpost.nu/?mod=news

٣٣. جەبار جەماڵ غەریب،٢٠١٧، دڵدار، خۆرێک بە ئاسمانی ئەدەبەوە .
http://www.basnews.com/index.php/so/opinion/385657

٣٤. سەریاس ئەحمەد، ٢٠١٥، کورتەیەک لە مێژووی سروودی ئەی ڕەقیب.
q=20150924160854127122&http://www.kurdipedia.org/default.aspx?lng=1

پاشکۆ /دەقە شیعری "ئەی رەقیب"، بە زارە کوردییەکان و بە زمانی فارسی